

- ³⁴ Штыхов Г.В. Древний Полоцк IX–XIII вв. – Минск, 1975. – С.31.
- ³⁵ Прицак О. Указ. праця. – Т.2. – С.271.
- ³⁶ Зверинский В.В. Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи, с библиографическим указателем. – Санкт-Петербург, 1897. – Т.III: Монастыри, закрытые до царствования императрицы Екатерины II. – С.74.
- ³⁷ Белоруссия в эпоху феодализма. – Минск, 1959. – Т.1. – С.109.
- ³⁸ Раппопорт П.А. Русская архитектура X–XIII вв. – Ленинград, 1982.
- ³⁹ Катлярчук А. Торвальд Вандроўнік: Дзе пахаваны наш першы сьвяты? // Наша ніва. – 2005. – №30.
- ⁴⁰ Энциклапедыя гісторыі Беларусі. – Т.6. – Кн.1. – Мінск, 2001. – С.516.
- ⁴¹ Сапунов А.П. Сказания исландских или скандинавских саг о Полоцке, князьях полоцких и р.Западной Двине // Полоцко-витебская старина. – Витебск, 1916. – Т.IV. – Вып.3. – С.1–33.
- ⁴² Ушинская В. О древнем Браславе // К 1125-летию Полоцка: Конференция «История и археология Полоцка и Полоцкой земли». – Полоцк, 1987. – С.71–72.
- ⁴³ Алексеев Л.В. Полоцкая земля в IX–XIII вв. (Очерки истории Северной Белоруссии). – Москва, 1966. – С.173.
- ⁴⁴ Глазырина Г.В. Древнерусские города в древнескандинавской письменности. – С.105; Дуциц Л.В., Мельникова Е.А. Надписи и знаки на костях с городища Масковичи (Северо-Западная Белоруссия) // Древнейшие государства на территории СССР. 1980. – Москва, 1981. – С.185–216; Дуциц Л.В. Городище Масковичи (к вопросу о порубежных пунктах Полоцкого княжества) // Труды V Международного конгресса славянской археологии. – К., 1988. – Вып.2. – С.243.
- ⁴⁵ Енциклопедія історії України. – К., 2004. – Т.2. – С.462.
- ⁴⁶ Í fótspor Þorvaldar víðförla // Morgunblaðid. – 1.X.2006. – P.10–13.

The article tells about the trip Iceland Evangelist Þorvaldur Koðránsson through «a Varangian the Greeks» Kyiv and Jerusalem, which he made at the beginning of XI century. There is an attempt to determine the location of the monastery established by Þorvaldur on the territory of Rus'. Examples of other Varangians participation in public and political life of Ukraine-Rus' XI.

Ю.А.Мицик*

МАЛЮНОК ІЗ НІМЕЦЬКОЇ БРОШУРИ 1684 р.

У замітці йдеться про виявлений автором у польських архівосховищах цікавий історичний малюнок, опублікований 1684 р. в Німеччині, на якому зображено страту великого візира Кара-Мустафи-паши, що відіграв негативну роль в українській історії другої половини XVII ст.

Під час наукового відрядження до Польщі мені до рук потрапила видана у 1684 р. невелика («у четвірку») анонімна німецька брошура під заголовком «Радісна звістка всьому християнству...» («Der ganzen Christenheit erfreuliche Nachricht...»). Вона зберігається у відділі стародруків бібліотеки Вроцлавського університету під шифром 4 F.2019 a adl.21, а я використав її мікрофільм №45886 із відділу мікрофільмів Національної бібліотеки у Варшаві. Дана брошура містить тексти листів із Риму, Венеції, Кракова, «з Польщі» з описом здебільшого двох головних і актуальних подій.

Одна з них стосувалась успішних дій українських козаків на чолі з гетьманом Стефаном Куницьким проти Османської імперії, зокрема відзначалось, що козаки

* Мицик Юрій Андрійович – д-р іст. наук, професор кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ).

спустили татарські кочів'я у 50 милях від Кам'янця-Подільського і збираються дійти аж до Адріанополя. Про цей похід С.Куницького, що мав на меті розвинути успіх у боротьбі проти турків, досягнутий військами християнської Священної ліги в битві під Віднем 12 вересня 1683 р., досить багато писалося у тогочасній пресі. Відомо, що похід спочатку був дуже вдалим, але згодом козаки були змушені відступити під тиском переважаючих сил супротивника, а сам С.Куницький за втечу з поля бою був страчений (на його місце обрали Андрія Могилу).

Друга подія – це вбивство турками свого великого візира Кара-Мустафи Кепрюлю. Про цю особу слід згадати докладніше. Турецький рід Кепрюлю відігравав велику роль при османському дворі вже від середини XVII ст., а у другій половині XVII – на початку XVIII ст. п'ятеро його представників були великими візирами (Мегмед у 1656–1661 рр.; Фазил-Агмед у 1661–1676 рр.; Кара-Мустафа в 1676–1684 рр.; Фазил-Мустафа у 1689–1691 рр. і Гусейн у 1697–1703 рр.).

У 1656 р. по смерті великого візира група впливових турецьких сановників вчинила тиск на матір султана Мегмеда IV (правив у 1648–1687 рр.) – Турхан. Нам уже доводилося писати про цю неординарну жінку, дружину султана Ібрагіма, що була українкою за походженням і допомагала повстанцям Богдана Хмельницького (див.: *Мицик Ю.* Ще одна Роксолана // *Жовтень.* – 1985. – №3. – С.135–136). 26 жовтня 1656 р. вони поставили перед Турхан, яка зберігала вплив на свого 16-річного сина, ультиматум – або новим візиром буде Мегмед-паша Кепрюлю, або проти султана спалахне повстання. Турхан погодилася і з того часу до 1661 р. державою керував Мегмед. Потім великими візирами ставали його син – Фазил-Агмед-паша Кепрюлю й онук – Кара-Мустафа-паша Кепрюлю. Усі вони сповідували політику «твердої руки», тож і заходилися зміцнювати дисципліну серед сипахів та яничарів, нещадно придушили опозицію та підняли на щит гасло «священної війни» мусульман проти християн (походи на Крит, яким володіла Венеція, і у Центрально-Східну Європу).

Кара-Мустафа («тиран», як відгукувався про нього король Речі Посполитої Ян III Собеський) на поліг на походах у Східну Європу. Саме він, командує військами султана Мегмеда IV, оволодів Кам'янцем-Подільським (1672 р.), знищив Ладижин та Умань (1674 р.), штурмом узяв Чигирин (1678 р.). Хоча Кара-Мустафа до певної міри підтримував Правобережну Гетьманщину, навіть виявив у ході переговорів із польськими дипломатами розуміння українського питання, однак усе це зумовлювалося державними інтересами Османської імперії (прагнення перетворити Україну на турецьку автономію). Жорстокі розправи над українським населенням, спустошення міст і сіл красномовно свідчили про істинні наміри великого візира.

Улітку 1683 р. турецькі війська під орудою Кара-Мустафи взяли в облогу Відень, але вирішальну битву під стінами столиці багатонаціональної держави австрійських Габсбургів було програно (12 вересня 1683 р.), причому сам великий візир не виявив належного полководницького хисту. Віденська перемога Священної ліги, в якій брали участь і українські козаки, набула всеєвропейського розголосу, назавжди поклавши край завойовницьким війнам турків в Європі. Уже тоді стало зрозуміло, що Османська імперія ввійшла у смугу затяжної кризи, з якої вже так і не зможе вийти.

Звичайно, вороги великого візира не подарували Кара-Мустафі катастрофи під Віднем і, скориставшись слушним моментом, здійснили державний переворот. Після цього не забарилася й розправа – Кара-Мустафу за наказом командира яничарів було задушено шовковим шнуром, за кінці якого тягнули кілька людей. Тоді ж стратили й 36 його однодумців. Саме момент убивства великого візира Османської імперії й було зображено на малюнку, опублікованому у 1684 р. в анонімній німецькій брошурі «Радісна звістка всьому християнству...». Напис на малюнку перекладається з німецької так: «Достовірне зображення того, яким чином було

задушено турецького великого візира Кара-Мустафу-пашу і страчено 36 головних пашів у лютому 1684 року».

Таким чином, маємо унікальне зображення страти людини, яка відіграла важливу, але радше негативну роль в українській історії. Сподіваємось, публікація буде корисною для дослідників козацької доби.

Notes the author found devoted to Polish Archives interesting historical figure, published in 1684 in Germany, which depicts the execution of the great vizier Kara Mustafa Paşa, who played a negative role in Ukrainian history, second half XVII.

РЕЦЕНЗІЇ

Бездрабко В.В.

Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток. — К.: Четверта хвиля, 2009. — 720 с.

Для історика завжди будуть важливими знання про джерела, і ефективність їх використання лише зростатиме при врахуванні обставин, що вплинули на їх появу. Як і проблема достовірності документів, їх точності, того, що змушує дослідника відсіювати, перевіряти, підраховувати, звіряти, виявляти чинники, які вплинули на створення документа, наміри його авторів і т.ін. Це — лише видима частина того, що можна знайти в рецензованій капітальній монографії про документознавство — наукову дисципліну, покликану так чи інакше співпрацювати з істориками. Не дуже помилюся, якщо відразу зазначу — далеко не всім наукам пощастило мати таку сумлінну історію, як документознавству. Як не можна не зауважити, навіть побіжно, що перебіг становлення і розвитку науки в порубіжні десятиліття ХХ–ХХІ ст. промовисто увиразнив складність внутрішніх і зовнішніх процесів розвитку документознавства у межах пострадянського простору. Відтак праці, які вдало демонструють традиційні й новаторські дослідницькі артикуляції, надзвичайно цінуються за вдалу спробу подолати хаотичну зміну парадигми наукових знань, деструктивну опозиційність у науковому світі, урешті за можливість залишитися вірним класичним цінностям дослідницької роботи. Ось чому знаковою для українського документознавства подією став вихід у світ першого фундаментального комплексного історичного дослідження — «Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток», автором якого є знаний у колах спеціалістів фахівець, кандидат історичних наук Валентина Василівна Бездрабко.

Попри значну кількість публікацій із документознавства, що вийшли протягом останніх двох десятиліть, глибокі та змістовні історичні розвідки про цю наукову дисципліну є досить рідкісним явищем, не кажучи вже про те, що комплексно розвиток документознавства в Україні досі взагалі не розглядався. Саме цю прогалину заповнює монографія В.В.Бездрабко. Автор, аналізуючи всі напрями розвитку науки, не віддає (на відміну від більшості сучасних дослідників у галузі документознавства) переваги жодному з них, що вигідно вирізняє рецензовану працю. У монографії досить точно визначено основні чинники, які вплинули на потужний розвиток наукової дисципліни в останні десятиріччя, серед яких і потреба ефективного державного управління, котре здійснювалося через документ.

За природою історіографічного жанру рецензія завжди існує винятково у просторі дискусії. При найбільшому прагненні до об'єктивності її зміст залишається суб'єктивним і завжди може бути заперечений. Для продуктивного наукового діалогу між автором книги і читачем віддавна існують прийоми вербального домовляння щодо ключових аспектів написання — прочитання наукового тексту. Відтак особливе значення для розуміння наукових ідей і позиції автора має пролог. У передмові до книги також знаходимо набір типових для цієї частини наукового видання сюжетів — актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі дослідження, його зовнішня апробація (с.5–16), які виписано абсолютно